

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Ecclesiasticae Pars ...

HISTORIAE EC[CLESIASTICAE PARS || PRIMA, QVA CONTI[NENTVR ||
Eusebij cognomento Pamphili Cæsareæ Palæstinæ Episcopi lib. 10.||
Eiusdem de vita Constantini magni lib. 4.|| Oratio Constantini magni ad
sanctoru[m] cœtu[m].|| Oratio eiusdem Eusebij in laudem Constanti[ni]
magni ad trigesimum ...

Christopherson, John

[Köln], 1569

Eiusdem Evsebii Cognomento Pamphili, Episcopi Caesariae Palaestinae,
De vita sanctissimi Imperatoris Constantini, Liber tertius.

urn:nbn:de:hbz:466:1-29861

263

EIVSDEM EV- SEBII COGNOMENTO

PAMPHILI, EPISCOPI CAE-

sariæ Palæstinæ, De vita san-

ctissimi Imperatoris Con-

stantini, Liber

tertius.

*Comparatio Constantini pietatis, & flagitii persecu-
torum. CAP. I.*

Venadmodum probitatis hostis, Dē-
mon, graui in prosperum ecclesiæ sta-
tum exardescens inuidia, tempore
pacis & lætitiæ, seditionis procellas,
& tumultus intestinos, contra illum
excitauit: hic imperator Deo charus,
Constantinus, ea quæ ad suum specta-
bant officium minime neglexit, sed

omnia contraria his, quæ antea erant à tyrannica crude-
litate admissa, instituit, & quenque ecclesiæ hostem ini-
micumque facile deuicit. Atque vt illi, qui à vero Deo
abscesserant, homines ad deos, qui non sunt, colendos
variis necessitatis viis coegerunt: ita hic cum & re, & ver-
bo eos non deos coarguisset, ad eum, qui solus Deus est,
agnoscendum cohortatus est. Quinetiam illi, contume-
liosus & maledicis verbis Christum Dei deridere non
sunt veriti: hic in eximio passionis trophæo mire gloria-
tus est: quod licet impii maximis grauissimisque conui-
ciis afficere studerent, iste tamen salutis propugnaculum
esse, illud ipsum agnouit. Illi Christi famulos, domiciliis
& laribus orbatos, in exilium eiicere: hic eos omnes do-
mum reuocare, & propriis sedibus restituere. Illi eos ig-

Ll

nominiis

EVSEBII DE VITA

nominiis appetere: hic honoratos & in omnium conspectu illustres reddere. Illi piis viris vitam eripientes, iniquè eorum bona publicare: hic illos plurimis muneribus benignè & liberaliter excipiens, ad pristinum statum reducere. Illi per scripta decreta palàm contra ecclesiarum præsides diuulgata, falsis calumniis, eos obiectare: hic contrà, viros eosdem ad gloriam efferre, apud se ad altum dignitatis gradum tollere, & editis, ac legibus multo chariores efficere. Illi sacras ædes precibus destinatas funditus euertere, easquè è sublimi deiectas, solo æquare: hic tum eas, quæ supererant, altius erigere, tum nouas, sumptu ex ipsis regis thesauris suppeditato, magnificè extruendas sancire. Illi mandare, vt libri diuinitus inspirati, in ignem iniecti, penitus delerentur: hic vt iidem ex arario regio, & ornarentur magnifice, & numero augerentur, decernere. Illi iubere ne Episcopi vsquam conuentus cogere aggrederentur: hic eos ex omnibus gentibus ad se conuocare, intromittere in palatium, sinere in intimas eius partes penetrare, & laris sui, mensæque regalis compotes esse. Illi dæmones monumentis & imaginibus honorare: hic eorum fraudem patefacere, & materiam, ex qua erant illorum simulachra conflata, male & inutiliter collocatam, his qui ea rectius norunt vt, distribuere. Illi delubra dæmonibus magnifice ornare iusserunt: hic eadem ipsa suis quibus nitebantur fundamentis deturbare, illaque maximè, quæ apud supersticiosos erant maximi æstimata. Illi Dei seruos fœdis addicere supplicii: hic eos, qui hæc patrassent, persequio pœnaque debita Dei ope infligta, ad meliorem mentem traducere. Sanctorum Dei martyrum memoriam hic etiam colere non destitit: Illi pros viros ex ædibus regis exigere: hic iisdem ipsis maximè fretus, eos præter cæteros sibi & beneuolentiores & fideliores esse pro certo persuasum habuit: Illi pecunia victi, animum Tantalicæ cupiditati in seruitutem dare: hic regali magnificè omnes thesauros referans, liberali & magnifica

gnifica largitione eosdem dispartire : Illi infinitas
cædes facere , quo facultates interemptorum rapinæ
& publicationi paterent : sed toto illo tempore , quo
regnabat Constantinus , dum populus cuiusque natio-
nis , & ciues paternis potius gubernati legibus , quàm
necessitate adducti parebant , gladius quisque , quo
iudicium sententia supplicium de maleficis sumi solet ,
otiosus suspensus fuit . In quas quidem res oculis
coniectis , dixerit aliquis meritò nouum quendam &
inuitatum mundi statum modo apparuisse , insolito
quodam lucis splendore , velut post crassam caligi-
nem , mortali hominum generi elucente : fatendum-
que vniuersum hoc opus ipsius Dei esse , qui imperato-
rem tam pium , impiorum multitudini aduersarium
opposuerit.

De Constantini pietate palam crucis insigne profitentis.

CAP. II.

Cum enim tales essent hi quorum similes non ali-
quando visi fuerunt , & talia facinora contra
ecclesiam ederent , qualia ex omni seculorum me-
moriam non sunt audita , Deus non sine causa princi-
pem quendam admirabilem in lucem extulit : cu-
ius opera ea , quæ nec percepta auribus , nec sub o-
culorum aspectum subiecta fuerint , effecit . Hic im-
perator virtute tam eximius , ex Dei sapientia mor-
tali hominum generi donatus fuit , tanquam res quæ-
dam peregrina , quæ homines in admirationem tra-
duceret . Hic enim Christum Dei libero ore &
sermone in omnes diuulgauit : neque salutarem eam
appellationem , quam obtinuerat , erubuit , sed ipsa pro-
fessione gloriatus , se in luce & omnium oculis col-
locauit : atque interdum vultum salutari illa passionis
signauit nota : nonnunquam trophæo illo victorioso
plurimum se extulit.

LI 2

De

EVSEBII DE VITA

*De imagine Constantini, supra cuius caput crux, sub pedibus
verò confossus draco situs erat.*

CAP. III.

QUinetiam in tabula depicta, quam in sublimi ante palatii vestibula suspenderat, se omnium oculis contemplandum proposuit, salutareque passionis insigne supra caput ipsius locatum in pictura exprimendum: inimicam autem illam & hostilem belluam, quæ ecclesiam dei, impiorum tyrannide oppugnasset, in altum demersam, draconis specie & figura describendam curavit. Sacra enim oracula in Dei prophetarum libris eum draconem, & tortuosum serpentem nuncupant. Et propterea imperator, quò occultum humani generis hostem diabolum (quem ipsius salutaris trophæi capiti eius imminentis virtute ad extremum exitum prolapsus significavit) tum sub suis, tum suorum pedibus conculcatum perspicuè indicaret, draconem medio ventre transfixum, & in profundos maris fluctus præcipitatum, subtili & artificiosa pictura sub omnium aspectu ad contemplandum subiecit. Atque istæ quidem res in imagine scitè depicta, variis colorum flosculis significabantur. Vnde permagna de imperatoris acumine & solertia me cepit admiratio, quo modo, diuino afflatu pulsus, eadē ipsa figuravit, quæ vocibus prophetarū ita de ista belua pronuntiantur: Deū gladium ingentē & terribilē contra draconem & serpentem fugientem illaturum, & draconem in mari interfectorum. Istarum rerum igitur, imagines imperator formavit, voces illas prophetarum ad umbratione quadam imitatus.

De questionibus propter Arium in Aegypto excitatis.

CAP. IIIL.

QVibus ex rebus ad exitum perductis, licet non parum caperit voluptatis, tamen invidia flamma quæ ecclesiam Alexandrinam grauitè conturbabat, & pestiferum schisma, quod inter Thebanos & Aegyptios versabatur, ipsius animum non parum commouit: quippe in singulis ciuitatibus episcopi cum episcopis disside-
& populus

& populus contra populum tumultus ciere, & impetu quodam repentino, instar symplegadam, & mutuis pugnis se ipse coneidere cœpit: vsque eo vti animis insanis ac desperatis impia scelera aggredi, & imperatoris imagines contumelia afficere non dubitarent. Verum imperatorem non tam ad iram, quàm ad immensam animi ægritudinem, qua furiosorum amentiam supra modum deplorauit, incitarunt.

De dissensione propter Paschæ celebrationem.

CAP. V.

MOrbus porro alius longe grauissimus istas res antegressus est, qui longo tempore ecclesiæ multum exhabuisset mole⁹ir, dissensionem dico de salutaris Paschatis festo ortam: etenim alii Iudæorum ritum sequendumauerunt alii temporis quidem articulum in eo festo celebrando accuratè obseruandum esse, non tamen imitandam consuetudinem eorum, qui errore cacti, alieni à gratia Euangelica esse viderentur. In hac igitur controuersia, eum prolixo iam temporis spatio populus vbique admodum dissensisset, diuinæque leges & instituta confusione quadam essent permista, ita vt temporis in vno eodemque festo obseruando varietas & discrepantia, maximà discordiã, Paschatis solennitatē celebrantibus excitaret (quippe eodē tēpore alii ieiuniis, & corporis afflictione se exercebāt, nōnulli se tradebāt otio & remissioni animorū) quanquā nemo certè erat, qui huic malo remedium inuenire potuerit, præsertim cum cōtentio dissidetiū animos ex æquo exagitaret, Deo tamē, qui omnia potest, istis rebus mederi erat perfacile. Ex hominibus autem, qui adhuc in terris ætatem degebant, solus restare videbatur Constantinus, qui rectè factis sedulo operam daret: qui quidem, simul vtique rerum istarum commemoratarum fama ad ipsius aures permanauit, intellexitque, literas ad Alexandrinos à se missas nihil habuisse ponderis, nouum consilium animo cœpit agitare, inquitens alio prælio contra occultum illum & clandestinum hostem, ecclesiæ statum perturbantem de integro devertandum.

LI 3 *Quomodo*

Quomodo Concilium Nicææ cogendum imperauerat.

CAP. VI.

DEinceps igitur concilium generale, tanquā quendā dei exercitū instruens, in vnum locū coegit: & Episcopos vndique per literas honorificē scriptas, vt eō maturarent, acciuit. Neque mandatum duntaxat erat ad hanc rem datum, sed in ea peragenda multum attulit subsidii autoritas imperatoris ac nutus: qui nonnullis fecit potestatem, equis publicē ad iter celeriter conficiendum dispositis vtendi: aliis permagnum iumentorum instratorum, quibus veherentur, numerum suppeditauit. Ciuitas autem Bythinia, quæ Nicæa ἄπο τῆς νίκης id est à victoria nomen traxit, concilio celebrando admodum idonea, designata fuit. Vbi autem edictum in quaque prouincia diuulgatum erat, omnes summa cum animorum alacritate, tanquam è carceribus ad cursum emissi, properē aduolarunt. Nam bonorum spes ipsorum mentibus iniecta, vel potius pacis fruendæ potestas, & noui ac peregrini cuiusdam miraculi spectaculum, quod in tanti imperatoris vultu ostendebatur, eos allexit plurimum. Postquam autem omnes in vnum conuenerunt, opus illud diuinæ prouidentia facilitatum, pro certo iam intellectum fuit. Nam non solum, qui animorum dissensione erant, sed etiam qui corporibus, regionibus, locis, gentibus longissime disiuncti, vnum in locum aggregati sunt. Atque vna ciuitas eos omnes, tanquam maximam sacerdotum coronam, ex multiplici nitidorum flosculorum varietate contextam excepit.

De vniuersali concilio, ad quod ex omnibus orbis partibus Episcopi confluxerunt.

CAP. VII.

EX omnibus nanque ecclesiis, quæ frequentes in tota Europa, Affrica, & Asia extiterunt, Dei ministri, qui facile primas ferre putabantur, in vnum conuocati,

cati. Templum etiam Nicææ, velut Dei nutu amplificatum intra parietes suos Syros pariter & Cilices, Poenices, Arabes, & Palæstinos, Aegyptios porro, Thebanos, Afros, aliosque ex Mesopotamia profectos recepit. Aderat etiam vna in concilio Persidis Episcopus: nec ab hoc choro Scythæ abfuit. Pontus item, Galatia, Pamphilia, Cappadocia, Asia, & Phrygia, viros apud selectissimos suppeditarunt. Quinetiani Thraces, Macedones, Achæi, Epirotæ, & quorum domicilia multo longiore locorum intervallo distabant, eò aduentarunt. Ex ipsis Hispanis vnus nōminis & famæ celebritate insignis, cum aliis multis in confessu illo adfuit. Et quamquam vrbs illius penes quam imperium est, episcopus, ingrauescente ætate præditus, abfuit, eius tamen præbyteri qui aderant, illius locum suppleuerunt. Talem Coronam solum ex omni præteritæ ætatis memoria vnus imperator Constantinus, pacis vinculo ad Christi gloriam deuinxit, & quo seruatori suo gratias ageret, istud eximium victoriæ ab hostibus & inimicis partæ monumentum obtulit, effigie Chori Apostolici pulchrè in hoc nostro conuentu expressa.

*Quomodo secundum id quod in actis Apostolorum traditur
varie gentes ad concilium profectæ sunt.*

CAP. VIII.

NAm dicitur in sacris literis, illorum temporibus vi- Act. 2.
ros pios ex omni natione, quæ sub cœlo est, in vnum conuenisse. Inter quos erant Parthi, Medi, Elamitæ, & qui incolunt Mesopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiā & Pamphiliam, Aegyptum & partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenam, & aduenæ Romani, Iudæi & Profelitæ, Cretes & Arabes. Verum illis hoc defuit, quod non omnes, qui eò venerunt, ex Dei ministrorum numero erant illi quidem.

EVSEBII DE VITA

De virtute et aetate ducentorum quinquaginta episcoporum. CAP. IX.

Sed in hoc praesenti choro fuit Episcoporum multitudo, ad numerum ducentorum quinquaginta & amplius: praesbyterorum autem, diaconorum, acolothorum, & aliorum qui istos comitabantur turba, ne enumerari quidem potest. Atque ex his Dei ministris, alii prudenter & disertè dicendo, alii vitae gravitate, & constanti rerum arduarum perpessione, nonnulli quasi media inter istos interiecta viuendi consuetudine eximii, praecleara laudis insignia adepti sunt. Erant inter hos etiam non pauci, qui propter longinquum temporis spatium, quo vixerant, multum honorati fuerunt: multi, qui in ipso aetatis flore propter ingeniorum acumen, magnum splendorem sunt consecuti. Quidam modo in ministerii quasi cursum ingressi. Quibus quidem omnibus ci baria in singulos dies imperator large & liberaliter suppeditari mandauit.

Consilium in palatio celebratur, quo Constantinus ingressus una cum episcopis confidebat.

CAP. X.

De autem concilio, quo res in controuersiam vocata dirimerentur, praestituta, singuli parati erant in ipsa media regalis palatii aula, quae amplitudine ceteris facile praestabat, illud celebraturi: ac compluribus sedibus in utroque aulae latere, ordine dispositis, qui erant accersiti, intus praesto fuerunt: & sedem, quae quenque decebat, capiebat quisque. Atque cum vniuersus ministrorum Dei conuentus decenti ordine collocatus esset, propter imperatoris aduentum, qui iam erat in expectatione, omnibus fuit silentium. Ac primum vnus ex principis familia, deinde alter ac tertius ingreditur. Imperatorem antecedunt alii, non ex armatis & satellitibus, qui ei adesse consueuissent, sed ex amicis solum, qui Christi fidem amplexarentur. Signo verò dato, quod imperatoris introitum

introitum indicabat, consurrexisse omnes dicuntur: imperator deinde tanquam quidam cœlestis Dei angelus, purpureo vestitu & nitido, velut claro luminis fulgore splendescens, corruscantibusque illius radiis illustratus, & conspicuo auri, lapidumque pretiosorum nitore pulchrè adornatus, per medium confessum intrat. Atque hæc sunt, quæ ad corporis decus spectant. Quod autem ad animum attinet, cum timore Dei, & vera pietate insigniter decoratum constat: quas quidè res, oculi demissi, vultus pudor, & incessus moderatio satis indicabant. Quinetiam reliqua formæ species, & proceritas tum pulchritudinis excellentia, tum magnifica totius corporis cōformatione, tum inuicti robotis firmitate eximia, facile omnè omniū suorum præstatiā superauit. Quæ ceterè cum morū modestia, & mansuetudinis verè regis suauitate temperata, singularem mentis indolem, quæ nulla dicendi facultate explicari potest, declarabant. Simul ac vero ad summum locum venit, primum in medio cōuentu erectus constitit: ac cum parua quadā sella ex auro fabricata illi esset loco posita, non prius confedit, quam episcopi ad id innuissent. Idemque omnes post imperatorem factitarunt.

Silentium concilii, postquam Eusebius episcopus pauca quedam dixisset.

CAP. XI.

Episcopus autem, qui in dextro ordine primam sedē occupabat, assurgens, per breui oratione imperatorem affatus est: Hymnumque, quo deo omnipotenti pro illo gratias ageret, recitauit. Postquam ille assederat, omnibus aciem oculorum in imperatorem acriter intendentibus, silentium factum est. Imperator vero primū alacri obtutu & placido oculos in omnes coniiciens, suæque ipsius mentis & ingenii vires colligens, sedata ac leni voce, hoc modo apud eos dicere ingressus est.

Constantini oratio ad concilium pro concordia.

CAP. XII.

Quoniam mihi admodum in optatis fuit, amici charissimi, isto vestro confessu aliquando frui, iam eo positus,

L 15

titus,

EVSEBII DE VITA

titus, regi & moderatori omnium Deo ideo gratias me agere debere fateor, quod mihi præter cæteros largitus est, ut illud quod omnibus fore bonis antecellit, nempe vos in vnum conuocatos, vnamq; omnium & consentientem esse voluntatem, oculis tandem aspiciam. Nolite igitur pati, ut vlla inuidiæ tempestas nostris rebus prosperis inimica, istud bonum labifaciat: neq; cum Tyrannorum dimicatio contra Deum suscepta, iam Dei seruatoris virtute profligata sit, ut denuo perditus daemon diuinam Christi disciplinam & religionem maleuolorum obreptationibus lacerandam obiciat: quandoquidem intestina seditio in ecclesia Dei conflata, multo plus molestiarum & acerbitalis, quam quoduis bellum pugnaue, videtur mihi in se complecti. Atq; istæ res ad animum spectantes, longe plus quam quæ ad corpus pertinent, doloris afferre videntur. Cum igitur Dei opt. max. nutu & auxilio adiutus, victoriam ab hostibus reportassem, nihilque amplius mihi reliquum esse putarem, quam ut tum Deo gratias agerem, tum vna cum his, qui (Deo opem ferente) per me essent in libertatem vindicati, communem lætitiâ animo perciperem, ut primum dissentio vestra ad aures meas præter omnem spem peruenit, rumorem illum de ea allatum non plane negligebam, sed optans in primis, ut huic rei mea opera & sedulitate remedium inueniretur, omnes vos absque mora accersebam. Ac tametsi lætor equidem vehementer, cum iam vestrum confessum intueor: tunc tamen arbitror me rem maxime ex animi sententia gessisse, vbi omnes vos animorum coniunctione colligatos, & vnam eamq; communem inter omnes, & tranquillam concordiam (quam quidem vos, cum sitis deo consecrati, aliis etiam à Deo impetrare consentaneum est) vigere florereque intellexero. Itaque ne vlla sit quæso in vobis mora, o charissimi: ne grauemini o sancti dei ministri, & spectati communis omnium nostri domini ac seruatoris famuli, ne grauemini, inquam, deinceps causas dissensionis inter vos grassantis iam penitus tollere, primoque omnium operam detis, ut omnia vincula, quibus constricta tenentur controuersia, pacis legibus omnino dissoluantur. Sic enim

enim estis & Deo omnium gubernatori rem gratam facturi, & mihi vestro in domino conseruo maximum prestaturi beneficium.

*Quomodo discordantes episcopos ad concordiam traduxerit,
& quod de fide & pasche celebratione eadem fuit
concilii sententia. CAP. XIII.*

Hic ista latino sermone, altero eadem interpretante locutus, sermonem omnem deinceps concilii presidibus concessit. Ibi tum alii vicinos accusare coeperunt: alii & pro se respondere, & crimen in aduersarios deriuare. Cum igitur multa essent ex vtraque parte proposita, magnaue controuersia in ipso disputationis ingressu concitata, imperator toleranter ac placide omnibus animum attendere, studio acri prolatas sententias sensim excipere: vicissim ferre opem vtrique disceptantium parti: eos magna cum contentione digladiantes paulatim reconciliare: conferre cum singulis comiter & benignè sermonem: Græce (nam ne huius quidem linguæ ignarus fuit) quid ipse sentiret eloqui. Suauis fuit, & dulcis, dum aliis persuadere, alios sermone lenire, alios qui diserte dixissent, collaudare, omnes denique ad concordiam reducere contendebat: vsque eò vti tandem eos in omnibus rebus, quæ in quæstionem aliquam venissent, tum conspirantes animis, tum opinionibus adeo consentientes redderet, vt non modo concors fides inter eos vigeret, sed etiam vnum idemque tempus in salutari festo Paschatis celebrando obseruandum ab omnibus concederetur. Iam vero, quæ erant communi omnium sententia decreta, cuiusque manu subscripta fuerunt, & in comentarios relata.

Quomodo Constantinus episcopis epulum, cui ipse quoque interfuit, exhibuerit, cum iam vigesimus administrati ab eo imperii annus transactus esset.

CAP. XIII.

Quibus ad exitum perductis, secundam istam victoriam imperator se contra ecclesiæ hostem consecutum affirmavit, & propterea festum triumphale ad Dei

EVSEBII DE VITA

ad Dei honorem illustrandum egit. Eodem tēpore vigesimus eius regni annus completus est: in quo conuentus celebres etiam apud reliquas gentes agitabantur. Inter Dei ministros iam pace conciliata, ipse Imperator conuiuium celebrare cōepit, & hoc tanquā sacrificiū Deo valde accommodatum per illorum præsentiā obtulit: neque quisquā ex episcoporum numero, ab illo regali epulo abfuit. Istud porro, quod ibi factitātū est, omnem dicendi facultatem superat. Satellites enim armati, districtis gladijs, vndique regiæ vestibula obseruabant: per quorum mediam turbam sancti Dei homines absque formidine ingressi sunt, & ad interiores palatij ædes perrexerunt. Ex quibus alii deinde vna cū Imperatore accumbere: pars propē valuas triclinij vtrinque assidere. Regni Christi effigiem in ea re adumbrari videbatur: quam rem somnij similis, quā rei gestæ, aliquis existimare poterit.

Munera præsentibus Episcopis dedit, & ad absentes omnes literas.

CAP. XV.

Vbi autem communium magno cū splendore venit ad exitum, illud prætera, quod omnes magnificentius & liberalius exciperētur accessit, quisque nimirum pro dignitate muneribus honorificē donatus fuit. De hoc porro concilio Imperator illos etiā, qui ei neuti quā interfuissent, certiores fecit per literas: quas quidem in hanc nostram historiam, tanquā in columellam quandam inscribam: quæ ita se habent.

Constantinus Augustus Ecclesiis S.

Litera Constantini ad Ecclesias de habita Nicæ Synodo CAP. XVI.

Cum ex florenti & prospero Reip. statu, quanta sit, diuini numinis erga nos benignitas, compertum haberem, istud maxime omnium mente circumspicendum putaui, vt in sanctissima catholica ecclesiæ multitudine, vna fides, sincera charitas, & consentiens erga Deum omnipotentem religionis cultus seruaretur. Verum quoniam istud haud poterat in loco tuto firmoque collo-

, collocari, nisi vel omnes Episcopi, vel maxima eorū pars
 , in vnū conuenisset, singuliq̃ue iudicium de rebus ad sa-
 , cratissimam religionem pertinentibus interposuissent,
 , eam ob causam, cum cœtus, quantum fieri poterat, maxi-
 , mus coactus esset, ipse tanquā vnus ē vestrum nume-
 , ro (non enim recusabam, ex qua re iam maximam capio
 , lætitiā, me vobiscum in eo ministerio cōiungere) præ-
 , sto vnā adfui. Atque vsque eo de omnibus rebus accu-
 , ratè quæsitum est, quoad sententia Deo omniū contem-
 , platori gratia acceptaq; propter concordiam & animo-
 , rum consensum palam pronūtiata esset: sic vt nihil, quod
 , vel ad discordiam, vel ad fidei controuersiam spectaret,
 , omnino in posterum reliquum fieret.

Eiusdem de Pascatis celebrandi consensione

& aduersus Iudeos.

CAP. XVII.

VBi cum de sanctissimo festo Paschalis disceptare-
 , tur, communi omnium sententia videbatur rectum
 , esse, vt omnes vbique vno eodemq̃ue die illud ce-
 , lebrarent. Quid enim præstabilius, quidve augustius
 , esse poterat, quā vt hoc festum, per quod spem immor-
 , talitatis nobis ostentatam habemus, vno modo & ratio-
 , ne apud omnes integrè sincereq̃ue obseruaretur. Ac
 , primum omnium indignum plane videbatur, vt ritum &
 , consuetudinem imitantes Iudæorum, (qui quoniam suas
 , ipsorum manus immani scelere polluerunt, merito, vt
 , scelestos decet, cœco animorū errore tenentur irretiti)
 , istud festum sanctissimum ageremus. Est enim nostra-
 , rum partium, vt illorum more reiecto, veriore ac magis
 , sincero instituto (quod quidem vsque à prima passio-
 , nis Die hætenus recolimus) huius festi celebrationem
 , ad posterorum seculorum memoriam propagemus. Ni-
 , hil igitur sit nobis commune cum Iudæorum turba, om-
 , nium odiosa maxime. Aliam domini viam, quam insista-
 , mus, à seruatore didicimus. Proponitur namque sanctis-
 , simæ nostræ religioni cursus quidē & legitimus, & deco-
 , rus, Hunc igitur cōsentientibus animis mordicus tenen-

tes

EVSEBII DE VITA

res fratres honoratissimi, ab illa detestabili Iudeorū opinionione nos ipsos remoueamus. Est enim reuera absurdissimum, ut illi insolenter se iacent, nos absque ipsorum disciplinæ subsidio, istas res nullo modo posse obseruare. Quid tandem est, de quo illi recte sentire queant, qui post necem domino illatam, post parricidium illud nefandum, ex mentis statu deturbati, non ratione vlla, sed temerario animorum impetu, quocunque insita ipsis & innata insania rapiat, feruntur? Hinc etiā existit, quod ne in hac quidem parte veritatē perspiciant: quippe præ errore extra exquisitam temporis in hoc festo celebrando obseruationem longissime euagati, eodem anno alterū pascha celebrant. Proinde quid est, cur istos imitemur, quos constat graui erroris morbo laborare? Eodem namq; anno idem festum bis recolendum non permittemus. Verum quāuis ista non à me fuissent proposita, tamen vestræ solertiæ esset, cū diligentia adhibere, tum semper optare, ut nulla vobis aliquando detur occasio vestrorum animorum integritatem, nequam hominum moribus admiscendi. Ex his item illud potest intelligi, nefas esse, uti in tanto & tam solenni religionis nostræ festo regnaret dissensio. Vnū enim libertatis nostræ diem festum, hoc est sanctissimæ passionis, seruator noster nobis tradidit, vnamque ecclesiam catholicam esse voluit. Cuius quidem membra tametsi in multa & varia loca dispersa sint, tamen vno spiritu, hoc est diuina voluntate & nutu coalescunt. Vestræ igitur sanctitatis prudentia accuratè secum consideret, quàm graue, imo verò quàm indecorum sit, ut iisdem diebus alii ieiuniis vacent, alii agitent conuiuia: ac post dies Paschatis, alii in festis & animorū remissione versentur, alii præscriptis ieiuniis se dedant. Quapropter istud rectius instituendum est, & ad vnam normam redigendum. Hoc enim (sicut omnes vos satis animaduertere existimo) diuina prouidentia vult.

*Hortatio ad sequendum id quod maxima pars orbis
comprobat. CAP. XVIII.*

Et quo-

ET quoniam istud erat ita via & ratione gerendū, vt
 nihil nobis cum consuetudine parricidarum, & illo-
 rū, qui necis domini authores extiterūt, sit cōmune,
 & modus ille eximius decorusque seruandus sit, quem
 omnes ecclesiæ seruant, quæ orbis partes vel versus oc-
 cidentem, vel versus meridiem, vel versus septentrionem
 sitas incolunt, ac nonnullæ quoque quæ in locis ad ori-
 entem spectantibus habitant, idcirco omnes in præsen-
 tia, hoc rectè se habere arbitrati sunt. Ipseque etiam in
 me recepi, vestram sapientiam facile assensuram, vos vi-
 delicet quod in vrbe Roma, in Italia, in Affrica, in Ae-
 gypto, in Hispania, Gallia & Britannia, in Libya, & vni-
 uersa Græcia, in diœcesi Asiatica & Pontica, in Cilicia
 denique, vna & consentiente sententia conseruatur,
 hoc etiam vestra prudentia lubentes approbaturus: il-
 lud sedulo reputantes, non solum quod in locis, quæ
 modo citavi, maior ecclesiarum numerus existat, sed
 etiam quod sanctissimum institutum sit, vt omnes com-
 muni consilio id ratum cupiant, quod recta ratio postu-
 lare videtur, quodque nihil cum Iudæorum periurio
 habet commercii. Verum vt summam rei breuiter com-
 plectar, visum est communi omnium iudicio sacratissi-
 mum Paschatis festum, vno eodemque die celebrandum
 esse. Neque enim de re tam sancta ac solenni vlla dissen-
 sio debet existere: imo vero hanc sequi sententiam,
 cui nullus à fide alienus error, nullum vitium ad-
 mistum sit, multo maximam habet commendationem.
 Quæ cum ita se habeant, libentibus animis hoc de-
 cretum, tanquam donum Dei & mandatum reuera
 cœlitus demissum amplexamini. Nam quicquid in
 sanctis episcoporum conciliis decernitur, id vniuer-
 sum diuinæ voluntati debet attribui. Quamobrem
 vos, vbi omnibus dilectis nostris fratribus res in
 hoc concilio gestas, sententiam iam decretam, &
 sanctissimi festi obseruandi modum denuntiaueritis,
 eadem ipsi approbare, iusteque disponere debetis,
 vt simulatque vestram rectam omnium rerum dispen-
 sationem, iam pridem à me desyderatam, me plane
 perspi-

EVSEBII DE VITA

perspicere contigerit, vno eodemque die vobiscum vno
tacro sanctum festum recollere possim, & simul omnium
causa permagna animo capiam voluptatem, quod qui-
dem fiet cum intellexero, & diabolicam crudelitatem, di-
uina virtute opem ferente, per vestra recte facta prorsus
profligatam esse, & fidem nostram pace & concordia co-
ciliata ubique egregie florere. Deus vos fratres charissi-
seruet incolumes.

Hortatio vt decretis Synodi omnes obsequantur.

CAP. XIX.

Edictum, quod idem pondus habebat & authorita-
tem, cum hac epistola imperator in singulas misit
prouincias, suaeque erga Deum pie mentis integri-
tatem illud legentibus, exquisitè intuendi dedit facul-
tatem.

Consultis discessuris episcopis, vt mutuam concordiam

conseruent. CAP. XX.

DE cætero autem, vbi concilium erat dimittendum,
sermonem apud episcopos de rebus ordine dispen-
satis instituit. Omnibus igitur vno eodemque die
in vnum conuocatis, eos, cum adessent, admonuit sedu-
lo, vt pacis inter ipsos mutuo colendae diligentem curam
adhiberent, & contentiosas lites auerterent: & si quisquam
inter illos ex sapientiae præstantia multum laudis adeptus
fuisset, nulla in illum flagrarèt inuidia, sed virtutis vnus,
bonum commune esse censerent: qui autem præstabilio-
res viderentur, non aduersum tenuiores se insolenter
efferrent. Nam qui, inquit, reuera sint bonitate superio-
res, diuini numinis est decernere. Dixit porro oportere
eos propter animi lenitatem & indulgentiam se inferio-
rum imbecillitati submittere: rarum esse illud, quod sit
expletum omnibus suis numeris & partibus: & propterea
inter ipsos iis, qui leuiter peccant, veniam debere tribu-
ere, benigne gratificari, & quæ humanæ sunt fragilitatis,
condonare: concordem animorum consensum in primis
colere, ne ipsi inter se concertantes, illis, qui ad obte-
standum verbo Dei parati sunt, ansam eidem illudendi
præ-

præberent. Quam rem omniū maxime præcaueri deberes, posse autem facile præcaueri, dummodo quæ apud nos sunt, illis admiratione digna videantur. Neque cuiquam nostrum obscurum esse, vtilitatem quæ ex sacris literis capitur, non omnibus conferre solere. Alios enim delitiis ad tempus oblectari: nonnullos in eorum familiaritatem, qui aliquem dignitatis gradū adepti sunt, se calide insinuare: complures, eos qui humanitus & benigne ipsos excipiunt, amplexari: multos muneribus donatos, ad diligendum impelli: sed paucos admodum veræ doctrinæ amore flagrare: & amicum veritatis perraro reperiri. Quare omnibus esse imprimis consentaneum, vt ea quæ ad salutem vtilia sunt, quisque alteri, instar medici, suppeditet, ad eum plane finem, vt apud omnes omnino salutaris disciplina magno in honore habeatur. Ista, cum primis adhortatus est imperator. Ad extremum etiam illud adiecit, vt pro ipso ad deum preces obnixè funde-
rent. Cum igitur his præceptis eos instruxisset, omnibus fecit potestatem ad sua domicilia reuertendi. Illi lætitia gessientes, redierunt. Ad hunc modum, cum illi qui propter dissentientes opiniones longo quasi interuallo ab se mutuò diuulsi erant, tanquam in vnum corpus essent denuo coagmentati, deinceps vna apud omnes viguit sententia, ipsius imperatoris consensu confirmata.

*Quomodo literas dederit ad eos qui ad concilium
non conuenerant, & de pecuniarum in
populum largitione.*

CAP. XXI.

PRoinde imperator de prospero rei euentu lætus, illis qui concilio neutiquam interfuissent per literas fructum eiusdem vberem præbuit: populoque vniuerso cum per agros, tum per ciuitates disperso, ingentem pecuniæ vim, distribui mandauit: sicque festum diem ad recolendam vigesimi anni regni sui memoriam celebratum cohonestauit.

M m

Quomo

EUSEBII DE VITA

*Litteræ eius ad Aegyptios & hortatio, vt ad concordiam
redeant. CAP. XXII.*

Verum cum iam inter omnes pax esset conciliata, so-
los Aegyptios seditiosa contentio, mutuo inter i-
psos distraxit, ita vt imperatori de integro nonni-
hil negotii facerent illi quidem: sed tamen bilem ei
minime commouerent: quippe eos vt patres, imò verò
vt Dei prophetas, omnino honorifice reuerens, illos se-
cundo accersere dignatus est se rursus non inuitum, tan-
quam arbitrum, eorum controuersis interponere: illis
iterum munera honorificè impertire: arbitrium suum &
sententiam per epistolam significare, & concilii decre-
ta suo sigillo rata facere. Hortari etiam, vt concordia
adhærerent, vt non distraherent ecclesiæ dirime-
rentque confectum, sed diuini iudicii recordationem
intima cogitatione complecterentur. Ista per litteras im-
perator illis significauit.

*Quomodo pias cum populis tum episcopis, litteras subinde
scripserit. CAP. XXIII.*

Alia item infinita his similia scripsit, vixque dici po-
test, quot & quàm multas epistolas exarauit: inter-
dum Episcopis, ea quæ ad ecclesiarum Dei commo-
dum spectabant, præscribendo: interdum etiam cum ip-
sa multitudine per litteras colloquendo, & vt beatum
decer, singulos è populo, fratres & conseruos appellan-
do. Cæterum ista seperato opere tractare, cum satis
suppetit otii, commodius erit, ne præsentis historiæ tan-
quam corpus medium incidatur.

*Quomodo Hierosolymis, in sancto seruatoris nostri resurrectionis
loco, templum extruendum mandauerat.
CAP. XXIIII.*

His rebus ad hunc modum constitutis, aliud quoddam
opus maximè memorabile apud Palæstinorum gen-
tem diuinus iste imperator efficere aggressus est.
At quodnam quæso! sanctissimum illum salutaris Christi
resurrectionis locum Hierosolomis, existimauit ita à se
resur-

illustrari debere, vt omnibus eximius & veneratione dignus videretur. Idcirco mandauit in eo statim templum construere; neque istud opus aggredi absq; pulsu diuino, imò vero ipso seruatoris spiritu incitatus, in animum induxit.

Quomodo sepulchri Christi memoriam impii, puluere ac sordibus adaggeratis tollere studuerunt, Veneris quoque sacrario ibidem extracto.

CAP. XXV.

Olim enim viri impii, imò vero istorum subsidio vniuersum dæmonum genus, omni studio incubuit, vt illud diuinum immortalitatis monimentum tenebris obrueret obliuioneq; penitus deleret. Ad quod quidem Angelus è cælo delapsus, luminis claritate refulgens, non solum lapidem reuoluebat ab illis, quorum animi instar lapidis obduruissent, verum etiã quem ipsi inter mortuos adhuc versari putabant, eum mulieribus viuere annuntiauit, & ad vitam & resurrectionem illius, qui querebatur, illustrandam, incredulitatis lapidem ab eorū mentibus amouit. Istud seruatoris sepulchrū impii quidē & scelerati homines ex hominū memoria delere cogitabant, & (quæ eorū inscitia fuit) censebāt veritatē adhuc modum se posse occultare. Itaq; primū permultū capere laboris cœperunt in terra aliunde & extrinsecus inuehēda, qua locum vniuersum obducerent. Deinde cum molē terræ in immēsam altitudinē erexissent, constrauissentq; lapidibus, diuinum sepulchrum, ingente aggere supra iniecto, obregere. Post cum nihil iam illis ad opus explendum deesset, super illum terræ tumulum, nefandum reuera & execrabile bustum animarum construere, & recessum lasciuæ Veneris dæmoni vnā edificare, simulachrisque mortuis complere: tum detestabiles ibi victimas super impuras aras & omni nequitia labe pollutas immolare. Nam non aliter illud, quod instituērant, se putabāt ad exitum posse perducere, quàm vt per ista nefaria scelera, salutare illud sepulchrū penit⁹ obruerēt. Verū miseri illi ne utiquā illud poterant intelligere, quòd sol ipse (modo terrā suo splendore collustrare, & cōsuetū sibi cursū in cælo obire pergeret) nō posset præclarū illud facin⁹

M m 2

Christi

EVSEBII DE VITA

Christi, qui contra mortem tam eximia victoriæ trophæa fuisset adeptus, ita in obscuro relinquere, illudque vniuersum hominum genus prorsus celare. Imò vero salutaris & diuina huius rei potentia ac virtus, quæ non corpora, sed animos hominum, maximè solet illuminare, suæ lucis fulgore vniuersum orbem terrarum compleuit. Verum tamen impiorum & nequam hominum molitiones contra veritatem paratæ, longinquo temporis spatio processerunt. Nemo enim vel ex præfectis, vel ex ducibus, vel ex ipsis imperatoribus ad eorum conatus euertendos satis idoneus repertus est, præter vnum solum: qui quidem, utpote deo omnium gubernatori charus, & diuino eius afflatus spiritu, locum illum, qui est supra demonstratus, per fraudulentos hostium conatus omni impura materia obductum, & obliuione ignorantieque obrutum iri, non passus est: neque authorum eius facinoris cessit malitiæ, sed Deo adiutore inuocato, illam terræ particulam hostium scelere contaminatam, imprimis perpurgari iussit: quam quidem censuit admirabili & singulari Dei Opt. Max. beneficio per illum potiri debere. Confestim igitur eius mandato machinamenta ad homines in errorem inducendos comparata de sublimi ad solum prosternere, & ædificia falso cultui consecrata, vnà cum statuis & dæmonibus disturbare diruereque cœpit. Neque his rebus gestis alacre imperatoris studium acquieuit, sed de integro dedit mandatum, ut materia eorum, quæ erant deiecta, siue lapidea illa esset, siue lignea, tolleretur penitus, & quàm longissimè extra loci fines eiiceretur. Cui quidem mandato rei exitus planè respondebat.

*Quomodo Constantinus quisquillas & aggeres quæ in
dæmonis fano habebantur, illinc quàm lon-
gissime proiici præceperit.*

CAP. XXVI.

Nequè satis habebat imperator in istis solum rebus expediendis progredi, sed rursus diuini numinis instinctu impulsus, iubet ut ipsum solum ad ingentem altitudi-

altitudinem defossum (quippe impura demonum contagione infectum erat) foras procul cum ipso aggere exportaretur.

Sepulchri sancti sanctorum in lucem emersio

CAP. XXVII.

QUOD est vestigio effectum est, simul atque verò, solum terræ oppletum sordibus, egestum fuit, & aliud solum, id est, locus ille monumenti ex abditis terræ sedibus eminebat, ipsum etiam venerandum & sacrosanctum salutaris Christi resurrectionis monimentum, præter omnium spem unà emerfit, & sepulchrum, quod merito sanctissimum appelletur, resurrectionis servatoris aptè propterea expressit effigiem, quod post tenebrarum caliginem, quibus quasi sepultum iacuisset, in lucem denuo prodit, & illustrem sane miraculorum ibi editorum visum (qui reuera omni voce clarius, servatoris resurrectionem testificatus est) sub aspectu eorum, qui ad illud ipsum contemplantum veniebant, subiecit.

Quomodo de extruendo templo, tum ad orientis præfectos, tum ad Macarium episcopum literas miserit.

CAP. XXVIII.

HIS rebus ad hunc modum confectis, ex templo imperator non modo sacratis legibus sancivit, ut templum augustum circa salutare illud antrum extrueretur, verum etiam subsidiis ad eam rem suppeditatis (quippe hoc opus longo iam tempore apud animum proposuerat, attentioreque cogitatione prospexerat, quod erat futurum) illud magnifice ac splendide exadificandum curavit. Gentium igitur præfectis orientem versus habitantium mandat, ut adiumentis necessariis abundanter & copiose subministratis, opus eximium, amplum & magnificum fabricandum curarent. Quinetiam ad episcopum, qui id temporis ecclesiæ Hierosolimitanæ præerat, tales misit literas, quales synceram ac salutarem de fide nostra doctrinam planè & apertis verbis complexæ sunt; sic enim scribit.

M m 3

Vislor

EVSEBII DE VITA.

Victor Constantinus, Max. Aug. Macario S.

Constantini de exedificando templo seruatoris
ad Macarium epistola.

CAP. XXIX.

Tanta seruat is nostri erga nos benignitas declara-
ta est, vt nulla tam accurata dicendi ratio & vis sit,
quæ præsens miraculum pro dignitate explicare pos-
se videatur. Nam vt insigne illud sanctissimæ illius pas-
sionis monumentum, quod terræ visceribus abditum, tot
tamque multis annorum conuersionibus iam delituisset,
tum illucesceret seruis Dei, cum illi, hoste deuicto, in li-
bertatem essent vindicati, omnem profecto hominum
admirationem longe superat. Etenim si omnes, qui in v-
niuersi orbis terræ ambitu sapientes videantur, in vnum
locum congregati, aliquid pro rei dignitate dicere ag-
grederentur, de minimæ huius parti, oratione ex æquo
satisfacere possent. Miraculi enim magnitudo tanto plus
vniuersum humanæ rationis & naturæ captum vincit,
quanto res cœlestes & diuinæ humanis sunt valentiores.
Quapropter hoc vnum mihi imprimis propositum sit ad-
dicendum, quod sicut vera fides se ipsa quotidie nouis
miraculis patefacit, sic nostri omnium animi, omni mode-
stia, & concordia alacritate ad sanctas Euangelii leges co-
lendas attentiores fieri debent. Præterea illud, quod cui-
que perspicuum esse arbitror, pro certo tibi cum primis
persuasum velimus, hoc nobis præ ceteris rebus omnib⁹
maximè curæ esse, vt locus ille sacer, quem Dei iussu, tur-
pissima simulachrorum mole, tanquam graui quodam o-
nere imposito purgauimus, quenque & primis mundi
temporibus, ipsius Dei iudicio sanctum habitum esse, &
postea etiam, quia fidem passionis seruatoris tanquam è
tenebris in lucem euocarit, multo clariorem sanctitatis
sux significationem dedisse cognouimus, præclara ædifi-
cipum structura exornetur.

Quod

*Quod templum hoc ceteris orbis ecclesiis, muris, columnis,
& marmore, antecellere voluerit.*

CAP. XXX.

PAr est igitur, ut tua prudentia ita opus disponat, & provide res quasque accuret necessarias, quò non modo sanctuarium templi reliquis omnibus, quæ ubique sunt, pulchritudine antecellat, sed etiam ceteræ eius partes tales sint, ut omnia templa, quæ in singulis ciuitatibus primas tenent, huius ædificii dignitate longè superentur. Ac de partibus erigendis, exquisitæque artificio perpoliendis, tum Draciliano amico nostro, qui nonnullas aliarum prouinciarum partes administrat, tum vestræ etiam prouinciæ præfecto, scito curam à nobis esse impositam. A nostra enim benignitate illis imperatum est, ut qui artifices, qui operarii, quæue res aliæ fuerint ad illud ædificium necessariae, à tua prudentia discant, ac statim ipsorum prouisione eo mittantur. Quod autem attinet ad columnas ceterarumque partes ex marmore conficiendas, quas ipse existimaues vel ad decus illustriores, vel accommodatiores ad diuturnitatem fore, cum eas quasi summatim tecum confideraueris, fac ad nos diligenter perferbas: ut cum ex literis tuis, quibus rebus opus fuerit, intellexerimus, undique eadem illo comportari possint. Nam locus ille qui totius orbis terrarum facile primas fert, omnibus ornamentis meritò illustrandus est.

*Ut Macarius Constantinum de pulchritudine conchæ, iudices verò, quot artificibus ac qua materia opus
esset, certiores faceret.*

CAP. XXXI.

TEstitudinem vero sanctuarii, laqueatam ne facere, an alio quodam fabricæ genere extruere placeat, abs te certior fieri velim. Quod si fiat laqueata, scitè quoque inaurari poterit. Restat igitur, ut tua sanctitas illis, quorum iudicio, ut supra dictum est, rem permisimus, quibus operariis, quibusque artificibus, quibus denique sumptibus opus

M m 4

fuerit

EVSEBII DE VITA.

fuerit, quàm celerrime significet: quinetiam nos, non solum de columnis, aliisque partibus ex marmore conficiendis, verum etiam de testudinis laquearibus (si modo illud fabricæ genus pulchritudinis esse censeas) quàm primum facias certiores. Deus te, frater charissime, diu seruet incolumem.

*Quomodo extructa saluatoris ecclesia noua illa Hierusalem
fortasse fuerit, quam tot retro seculis Prophe-
tarum oracula prædixerant.*

CAP. XXXII

Ista ab imperatore perscripta fuerunt, rerumque, nulla interposita mora, prosperè successit euentus. Atque ad illud salutare Christi monumentum, noua Hierusalem ædificata est, è regione veteris illius, quæ hominum sermone iam diu celebrata fuisset, quæque post cruentam cædem domini ad extremam vastitatem prolapsa, pro impietate ciuium eam incolentium pœnas dederit. Imperator itaque huic ex aduerso salutare victoriæ Christi contra mortem comparatæ monumentum (quæ fortasse est recens illa & noua Hierusalem prophetarum oraculis prædicata: de qua vaticinationes pluribus verbis explicatæ, plurima spiritus sancti instinctu, canere videntur) liberali & abundante sumptus magnificentia erigendum extruendumque curauit.

Descriptio exornationis sanctissimi monumenti.

CAP. XXXIII.

ET primum omnium sacrum antrum, diuinum illud videlicet monumentum, ad quod olim angelus fulgore enitens delapsus, spem regenerationis, quæ est à seruatore nobis illic ostentata, omnibus annuntiavit, primum inquam omnium, imperatoris magnificentia istud, velut totius ædificii caput, eximiis columnis illustrare, & ornatu splendido maximoque decorare, atque adeo variis cuiusque generis insignibus illuminare cœpit.

Amplissimi

Amplissimi sub dio regionis & porticum descriptio.

CAP. XXXIII.

DEinde ad amplissimum templi locum libero cœlo patentem exornandum se contulit: cui & solum lapide eximio constratum, & porticus longis ambulationum spatiis ex tribus lateribus circumdati, permultū decoris attulerunt.

Ecclesiæ augustissimi parietum opificii, elegantie, & inaurationis, descriptio. CAP. XXXV.

ADuerso autem lateri antri, quod solem orientem spectabat, regale & augustum sanctuarium adiunctū fuit: opus planè eximium, ad infinitam altitudinem erectum, longitudine & latitudine immensa patens. Cuius edificiū partes interiores, marmoris, versicoloris materia incrustatæ: exterior autem parietum superficies politis lapidibus, qui commissuris quibusdam inter singulos interiectis colligabantur, exornata, singularem quandam pulchritudinis speciem, eamque non minus ad aspectum illustrè, quam si marmore obducta fuisset, præbuit. Quod autem ad ipsa tecta in sublimi posita attinet, exteriores eorum partes plumbea obtexit materia, quæ tanquam firmum munimentum, tempestuosos imbres depelleret. Interiores vero celatis laquearibus affabrè inter se compactæ, & tanquam quoddam vastum pelagus, per vniuersum sanctuarium, coagmentationibus quibusdam inter se continenter cohærentibus, diffusæ dilatataque, & fulgente auro passim coopertæ, totum templum, velut lucis claritate mirè illuminarunt.

Geminarum utrinque porticum, & valvarum trium ad orientalem plagam spectantium descriptio.

CAP. XXXVI.

DVabus porticibus, partim subterraneis, partim supra terram eminentibus Xysti gemini ex utroque latere adiecti, ad longitudinem sanctuarii porrigebantur: quorum testudines erant auro insigniter, & vario artificio illustratæ. Ex quibus, alter à fronte inferioris templi columnis ingentibus suffulciebatur: alter intro spectans,

M m 5 substra-

EVSEBII DE VITA

substratis postibus, magno extrinsecus ornatu decoratis, erigebatur. Tres portæ ad orientem solem apte & eleganter dispositæ, multitudini ingredientium patuerunt.

Hemisphæri columnarum duodecim & craterum descriptio. CAP. XXXVII.

Istis ex aduerso erat fornix dimidiati vniuersi cœli circuli speciem adumbrans, in summo sanctuario in orbem ductus: quem duodecim columnæ feruatoris apostolis numero pares, tanquam coronam cingebant, crateribus ex argento confectis circa fastigia coccinnee expositæ: quas imperator Deo illic pro monumento pulcherrimo dicauit.

Portarum atriensium exedarum & vestibulorum descriptio. CAP. XXXVIII.

INde ad introitus pro templo locatos accedentibus area patuit. Erant inibi vtrinque, primo atrium, deinde porticus, ad extremum atrienses portæ: post quas in ipsa media platea à foro eo deducente totius edificiæ vestibula perpolitè constructa, iter illac facientibus admirabile visu spectaculum, quod rerum intus fabricatarum pulchritudinem quodammodo monstrabat, exhibuerunt.

De multitudine donariorum. CAP. XXXIX.

Istud vero templum, quo tanquam testimonio salutaris domini resurrectio illustris & nota fiebat, extruxit imperator: & quo totum illud magnifico & regali ornatu decoraret, insignibus, quæ oratione explicari nequeunt, & monumentis auri, argenti, & lapidum pretiosorum materie distinctis, & quasi depictis, quæ erant numero ferè infinita, adornauit. Quorum apparatus, tum magnitudine, tum multitudine, tum varietate, denique adeo artificiosè elaboratum, sigillatim iam oratione persequendi otium non datur.

De ecclesiarum erectione Bethleem & in monte oliuarum. CAP. XL.

EOdem tempore, cum alia duo loca, quibus duo abdita & quasi mystica antra multum honoris & dignitatis

tis afferebant, repperisset, ea magnifico apparatu, sumptuque cohonestare instituit. Ac primum illud, in quo primum seruator noster diuini numinis virtute in carne apparuit, honoribus decenter affecit: deinde alterum, quod fuit eius in cœlos ascensionis monimētum, in summo montis vertice situm, præclaris ornamentis illustrauit. Atque ista tam splendide decorauit loca, quo matris suæ memoriā, quæ tantum benignitatis hominum vitæ detulisset, immortalitati commendaret.

Imperatrix Helena Constantini mater profecta Bethlehens orandi causa, has ecclesias fabricari curauit.

CAP. XLI.

Illa enim, cum Deo hominum gubernatori debitū pietatis & affectionis munus impertire in animo haberet, & pro filio suo, tanto & tam præclaro imperatore, proq; liberis eius Cæsaribus Deo charissimis, suis nepotibus gratias per preces agendas esse putaret, ætate iā ingrauescente, singulari quodam cōsilio & prouida animi cogitatione vereque regia adducta, properè, instar adolescentulæ venit, tum sacrosanctam terram oculis lustratura, tum gentes orientem incolentes, plebemq; pariter ac populi multitudinem conspectura. Ac postea quàm locis, in quibus seruatoris erant impressa vestigia, debitam venerationem adhibuerat, idque conuenienter prophetico sermoni dicenti (adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius) pietatis suæ monumenta, quibus post se relictis, posteris hominibus prodesset, statim fabricari aggreditur.

Psal. 132.

Rursus de ecclesia quæ Bethlehem & in monte oliuarum constructa est.

CAP. XLII.

NAm deo, quem adorauerat, duo dicauit templa: quorum alterū ædificauit in monte, ubi ascenderat, alterum ad obscurum illud antrum natiuitatis eius. Etenim nobiscum Deus in terris nasci (locus autem illius natiuitatis proprio nomine apud Hæbreos Bethlehem appellatur) pro nobis sustinuit: ac propterea impe-

EVSEBII DE VITA

imperatrix sanctissima Deiparæ partum eximiiis monumentis exornare, & sacrum illud antrum variis cuiusq; generis insignibus illustrare studuit. Imperator autem paulo post eundem locum ornamentis regalibus honorare, & monumentis ex auro & argento, variis aulaeis matris suæ magnificentiam adaugere cœpit. Rursus eius mater quò omnium nostri seruatoris in cœlos ascensionis memoriam celebraret, excelsa quædam ædificia in monte Oliuarum extruere parat: ac primum in summo totius montis vertice sanctuarium ecclesiæ Dei erexit, templumque inferius, etiâ exædificauit in eo ipso antro, in quo vt vera & sacrata Dei testantur eloquia, discipuli & apostoli à seruatore omnium arcanis mysteriis initiati fuerunt. Imperator quoque ibidem variis monumentis & insignibus regem magnum Deum, veneratus est. Ista igitur duo templa, memoria perpetua celebranda, augusta, & eximia in duobus obscuris quasi antris & mysticis, Helena Augusta pii Imperatoris pia mater, suæ piæ mentis tanquã indicia, deo seruatori fundauit, filio suo ei opẽ per regiam suam potentiam & authoritatem porrigente. Itaque illa, neque adeo multo post, præmia digna laboribus reportauit. Nam cum iam planè grandis esset, inq; omnium bonorum affluentia, omne vitæ suæ tempus ad extremam vsque senectutem obiiisset, & tum verbis, tum rebus ipsis veros pietatis fructus, quos præcepta seruatoris præscribunt, extulisset, atque ita vitam suam florentem & expertem cuiusq; molestiæ, valèti corporis simul & animæ virtute transegisset, deinceps eximium pietatis suæ exitum, & præclaram recte factorum à Deo remunerationem, etiam in hac vita consecuta est.

De excelsa animi magnitudine & beneficentia Helenæ.

CAP. XLIII.

PORRò autem dum regiarum episcopatu magnificentia instructa, omnem orientem peragrat, cum vniuerso populo quasque ciuitates incolenti simul, tum priuatim singulis eorum, qui ad ipsam accedebant, infinita munera largita est. Infinita etiam ordinibus militari- bus, quasi plena manu distribuit. Quæ vero pauperibus, omnibus rebus nudatis, omniq; ope & auxilio destitu-
tis di-

*Nota præ-
mium, sci-
licet filii
prosperi-
tatem.*

tis dispertierit, vix enumerari possunt: quippe in alios grādem pecuniarum vim cōferre, aliis corporis integumenta prolixè & largiter suppeditare, vinculis eripere alios, alios tum laboribus in metallis effodiendis afflictos, tum fraude & iniuria oppressos liberare, denique ab exilio alios in patriam reuocare dignata est.

Quomodo religiose versari in ecclesiis Helena solita est.

CAP. XLIIII.

QUæ quidem, licet eiusmodi rebus esset insigniter nobilitata, alia tamen in deum pietatis munera minime neglexit. Nam vbique cernebatur, in ecclesiā Dei intrare, templaq; splendidis exornare monumentis, inque ædes sacras, vel in minimis vrbibus extructas, suam benignitatem ostendere licebat, præterea eam & decoro eximioque apparatu admirabilem, videre sæpe versari cum multitudine, & verum cultum erga Deum omnibus piis vitæ officiis declarare.

Helena octogenaria cum esset, condito testamento moritur.

CAP. XLV.

DEmum vero cum naturam satietate viuendi expleuisset, & ad meliorem statum euocaretur, octogesimumque ferè ætatis suæ annum confecisset, & ad extremum vitæ exitum propè venisset, decreuit secum, statuitque coram imperatore filio suo, vnico principe mundi potentissimo, huiusque liberis Cæsaribus, nepotibus suis, testamentum suum facere, & sigillatim nepotibus suis quæ sibi in toto orbe terrarum suppeterent, facultates dispertire. Quibus rebus ad hunc modum cōstitutis, suo filio tanto tamque eximio imperatore, ei ipsi præsto assistente, sedulo inseruiente, & manus illius tenente, finem ita viuendi fecit, vt beatissima quidem, iure optimo, non mori prudentibus videretur, sed vitam caducam & fragilem, cum cœlesti & æterna reuera commutare. Animus igitur corporis compagibus solutus, ad immortalem & angelicam naturam, atque adeo ad ipsum seruatorem assumptus est.

Quam

EUSEBII DE VITA

*Quam magnifice matri iusta fecerit Constantinus, & quando
dum illa viueret in honore habuerit.*

CAP. XLVI.

EIus autem tabernaculum splendidis exequiis decoratum. Nam maxima satellitum turba ad ciuitatem, quæ principem locum tenet imperti, deportatum fuit, ibique regali sepulchro conditum. Sic igitur imperatoris mater diem suum obiit: quæ quidem est immortalis planè memoria celebranda, non modo propter pietatis officia, sed etiam propter eximium illud & admirabile germen ab ipsa editum (Constantinum dico) quem quidem, cum ab cæteris res omnes, tum ob pietatem in parentem & procreatricem suam, beatum iudicare par est: qui illam cum iam antea pietate minime esset imbuta, ita piam reddidit, ut à primo tempore ætatis ab ipso communis omnium seruatoris ore instituta fuisse videretur: ita etiam honore regio exornauit, ut cum apud omnes gentes, tum apud eos, qui aliquo gradu militari collocari essent, Augusta, & imperatrix nuncuparetur, aureaque numismata eius imprimerentur effigie. Iam vero thesauro regio pro arbitrato utendi, proque animi sententia, & ut sibi commodissimum fore putaret, singula libere dispensandi, filius ei liberam fecit potestatem, quod etiam in his omnibus eam & splendore eximiam, & amplitudine admirabilem efficeret. Quare inter ea, quæ ad eius memoriam illustrandam faciant, ista etiam non sine causa repetita sunt: quæ dum propter singularem pietatis præstantiam in matre colenda exercebat, præcepta etiam diuina, quæ honorem parentibus decenter impertiendū tradunt, accuratè expleuit.

*Quomodo Constantinus ecclesiis ædificatis Constantinopoli
omnem simulachrorum cultum sustulerit.*

CAP. XLVII.

ATque ut ista præclara & eximia pietatis munera, quæ diximus, Imperator apud gentem Palæstinorum est hoc modo executus, sic in omnibus prouinciis ecclesias nouas extruxit, easque effecit prioribus longè præstabiliores.

stabilliores. Ciuitatem autem ipsius nomine nūcupatam, eximio splendore illustrare instituens, permultis templis, hoc est præclarissimis ecclesiis in honorem martyrum, illustrissimisque ædibus sacris adornauit, quæ partim in suburbibus erant, partim in ipsa vrbe, quibus tum martyrum celebrauit memorias, tum ipsam urbem martyrum deo cōsecrauit. Ad summam, cum sapientia diuina esset imbutus, ciuitatem quam sui nominis appellatione donandam statuerat, primum omni eidolorum cultu perpurgari debere censuit, vt nusquam in illa vel statuæ eorum, qui dii putantur, in templis honoratæ, vel altaria impura cruoris contagione inquinata, vel hostiæ ignis incendio penitus exustæ absumptæq; vel festa demonum nomine celebrata, vel aliud quicquam eorum, quæ apud supersticiosos vsurpari soleant, omnino apparerent.

De insigni crucis in palatio, & Danieli in fontibus.

CAP. XLVIII.

VIdeas etiam adhuc, licet, apud fontes in medio foro positos pastoris præclari symbola, illis qui sacris literis eruditi sunt satis cognita. Danielem quoq; cum leonibus in ære incisum, auriq; laminis splendescentem. Tantus item & tam diuinus amor imperatoris animi complexus est, vt in ipso palatii introitu, in ædificio omnium excellentissimo, in medio tecti laqueari inaurato, in tabula maxima explicata, salutaris passionis insigne, ex lapillis preciosis cuiusq; modi, auroq; multo, politè elaboratis confectum, figendum curauerit. Istud imperatori sanctissimo regni firmū videbatur esse propugnaculum.

Quod Nicomedia, & in aliis ciuitatibus ecclesias fabricauerit.

CAP. XLIX.

His igitur ornamentis suam ciuitatem illustrauit. Urbem autem, quæ in Bithynia facile primas fert, pari ratione ecclesia magnifica & insigni, monumenti loco, sumptu ex suis thesauris suppeditato honorauit: ibique seruatori suo contra hostes & ad-

EUSEBII DE VITA

& aduersarios Dei, præclara victoriæ erexit trophæa. Ciuitates item, quæ apud cæteras gentes videbantur, vel maximè propter splendorem excellere, templis egregiis magnificisque exornandas curauit: sicut ex præcipua vrbe totius orientis, quæ nomen traxit ab Antiocho, cõstare poterit. In qua tanquam in ciuitate illius gentis ac regionis primaria, ecclesiam tum propter amplitudinem, tum propter pulchritudinem maximè eximiam Deo dicauit: quippe vniuersum templum longis porticibus extrinsecus adiectis circumdedit: sanctuarium autem interius ad infinitam erexit altitudinem: quod quidem ad speciem solii octangularis fabricatum, multis ædiculis exedrisque vndique constructis, compluribus item tabulatis super terram eminentibus, denique fornicibus subter eandem abditis, ex omni parte circumsepta fuit. Quam etiam permagna auri ærisq; copia, & reliquæ pretiosæ materiæ ornamentis decorauit.

Quod apud quercum Mambre ecclesiam fieri iusserit.

CAP. L.

Ista quidem erant augustissima templa ab imperatore I hacenus consecrata. Verum, vt audiuerat ipsum seruato rem, qui nuper in mundo versatus fuisset, etiam olim sanctis viris ex Palæstina propter quercum Mambre (sic enim appellabatur) Diuinitus apparuisse, ibi quoque Deo viso templum exedificari mandat. Gentium ergo præfectis imperatoris voluntas per literas ad singulos scriptas significata est: quæ eos admonuit, vt quod esset imperatum, illico ad exitum perduceretur. Nobis etiam, qui hanc historiam literis mandamus, epistolam accuratius scriptam misit. Cuius exemplar, mihi consentaneum videtur huic præsentī sermoni adnectere, quò imperatoris sanctissimi studium & diligentia plenius intelligatur. Proinde quo liberè pro his, quæ gesta acceperat, nobiscum expostularet, ista totidem verbis perscripsit.

Victor

*Victor Constantinus, Max. Aug. Macario & ceteris Pa-
lestinae Episcopis S.*

*Constantini de Mambra literæ ad Macarium, & quod
ibidem seruator noster Abrahæ visus sit.*

CAP. LI.

Est hoc vnum maximum meæ sanctissimæ sollicitudi-
nis erga vos beneficium, vt quorundam nefando-
rum hominum amentiam, quæ hactenus apud vos in
obscurò latuerit, per literas vobis significem: quò licet
quidem serò, necessario tamen, erratum segnitie negle-
ctum, diligentia rectè probeque corrigatur. Permagna
enim profecto impietas est, vt loca sancta nefandorum
scelerum maculis contaminentur. At quidnam est, fra-
tres charissimi, quod cum vestram solertiam præterierit,
mea etiam, quam dixi, sollicitudo propter obseruan-
tiam, qua deum veneror, possit silentio prætermittere?
Locum, qui, propter quercum Mambre dicitur, in quo
Abrahamum domicilium habuisse cognoscimus, variis
modis à quibusdam superstitioni deditis inquinari fe-
runt. Idola enim, quæ nullo non vastationis genere dele-
ri debent, in illo erecta esse, & altare prope locatum, &
impuras victimas sine intermissione immolari. Quapro-
pter cum illud & ab imperio nostro alienum, & indignū
loci sanctitate videatur, vestram grauitatem certio-
rem fieri velim, à nobis per literas Acatio illustrissimo comi-
ti, amico nostro significatum esse, vt absque cunctatio-
ne, & idola, quæ in loco prædicto reperta fuerint, ig-
nis tradantur incendio, & altare sedibus conuulsum e-
uertatur. Quinetiam neminem non, qui post nostrū man-
datum aliquid impietatis in huiusmodi loco audeat ad-
mittere, supplicio coercendum statuimus: quem sane lo-
cum decreuimus eximia templi structura adornare, vt
confessus, dignus sanctis viris in eo deinceps existat.
Quod si quicquam contra hoc mandatū cōmitti accide-
rit, par est, vt absque mora nostra clemētia per vestras li-
teras certior fiat, quò nostro mandato qui illud violasse
deprehensus fuerit, summo afficiatur supplicio. Non
Nn enim

EVSEBII DE VITA

enim ignoratis illic primum deum, omnium rerum rectorem tum apparuisse Abrahamo, tum cum eo sermonem contulisse. Illic etiam primum sacrosanctæ legis cultum & obseruationem initium habuisse. Illic primum ipsum seruatorem cum duobus angelis seipsum clementer & benignè Abrahamo ostendisse. Illic deum cepisse ab hominibus videri. Illic prædixisse Abrahamo de semine suo futuro, ac confestim promissum præstitisse. Illic prædicasse eum plurimarum gentium patrem futurum. Quæ cum ita sint, æquum est, meo quidem iudicio, vestra cura ac diligentia prouideri, ut tum locus iste purus & integer a labe conseruetur, tum ad pristinam reuocetur sanctimoniam, quò aliud nihil in eo præter cultum Deo omnipotenti, moderatori omnium, & seruatori nostro decorum consentaneumque peragatur. Quod quidem studiose & decenter à vobis obseruari conuenit. Siquidem vestra grauitas, sicut mihi pro certo persuasum habeo, ea quæ cum vero cultu & religione inprimis cohærēt, alacri studio explere desiderat. Deus vos, fratres chariss. incolumes seruet.

Eidolorum delubra cum statuis vndique deruuntur.

CAP. LII.

Ista omnia imperator ad salutaris Dei virtutis gloriam illustrandam perficere admodum elaborauit: hocque pacto non solum seruatorem suum magno affecit honore, verum etiam superstitiosum gentium errorem, omnibus modis coarguit. Itaque quorundam delubrorum vestibula, eius mandato in quaque ciuitate nudata, portæque dirutæ. Aliorum tectum cum laquearibus, regulis ablatis, deturbatum. Aliorum insignia monumenta ex ære fabricata (in quibus veterum error longo iam temporis spacio se insolenter iactasset) in foro Ciuitatis imperatoris nomine nuncupatæ omnibus palàm proposita, ut inuentium oculis pro turpi spectaculo subiicerentur. Hic Pythius, illic Sminthius, in ipso circo tripodes delphici. Heliconides Musæ in palatio. Quinetiam eadem ipsa ciuitas impetatoris nomine, uti modi dixi, appellata,
tota

tota simulachris, quæ erant apud quasque gentes diis consecrata, & ex ære artificiose elaborata, passim refer-
ta fuit. Atque his ipsis simulachris deorum nomine ere-
ctis, quibus homines erroris morbo oppressi, infinitas
hecatombas, victimasque igne crematas frustra obtulif-
sent, seroque tandem sapere didicissent, tanquam ludi-
cris rebus ad risum iocūque spectatorum imperator v-
sus est. In statuis vero aureis aliam quandam viam & ra-
tionem secutus est. Nam ut primum intellexit multitudi-
nem, instar stultorum infantium, illas erroris tanquam
laruas ex aurea argenteaque materia effictas, temere ex-
timescentem, eas e medio penitus tollendas, velut lapi-
des ante pedes incedentium in tenebris ad impingen-
dum proiectos putavit: viamque regiam, quæ plana &
æquabilis est, omnibus in posterum patefaciendam.

Ista igitur animo complexus, non armata manu, aut in-
genti exercitu ad has res corrigendas sibi opus esse, sed
vnum & alterum ex illis quos spectatos habebat, ad hoc
munus subeundum satis habere virium arbitratus est:
quos vna eademque authoritate donatos ad singulas
gentes misit. Illi autem tum singulari imperatoris san-
ctimonia, tum sua ipsorum in deum pietate freti, per me-
diam plebem, perque medium populum multitudine in-
finitum proficiscentes, in singulis vrbibus, regionibusq;
errorem longinquo tempore inueteratum omnino
profligarunt: ac primum ipsos idolorum sacerdotes ma-
gna cum irrisione & turpitudine suos ipsorum deos ex
tenebricosis recessibus in lucem proferre mandarunt:
deinde exteriori illorum effigie delecta, etiam interio-
ris formæ colore obductæ deformitatem ante oculos
omnium statuerunt: tum illis abrais, materiæ partem, quæ
videbatur, habere aliquid bonitatis, fornace & igni pro-
barunt, eamque reseruarunt in tuto collocatam: quæ ve-
ro vilis erat, & ad nullam rem utilis, superstitionis ad
memoriam suæ turpitudinis largiti sunt. Porro
autem hoc quod sequitur, non multum huic dissimile,
ab isto imperatore admirabili, gestum fuit. Post-
quam vero simulachra mortua ex præciosa materia,
conflata, ad hunc modum, quem dixi, expoliauerat,

N n 2

reliquas

EUSEBII DE VITA

reliquas ad perpetuandam hominum memoriam erectas, quæ ex ære fabricatæ erant, aggressus est: deosque, quos veteres fabulæ celebrant, funibus ex pilis contextis constrictos abstrahendos curauit.

*Demonis fani apud Aphacos, gentem scilicet Phœnicie
euerſio, & turpitudinis ibidem abolitio.*

CAP. LIII.

PRæterea regio suo obtutu, tanquam clara face accensa, sedulo lustrauit, ne ullæ erroris reliquæ vspiam delitescerent. Quemadmodum enim aquila in superiora aeris loca subuolans, res in terra longissimo intervallo ab se distantes acutissime cernit: sic iste dum in regali palatio, quod in præclara illa vrbe ab ipso ædificatum est, versabatur, ex eo, velut è specula periculosum quoddam rete, quo animæ hominum illaqueabantur, in gente Phœnicum latitare dispexit, nemus videlicet, & delubrum turpi & flagitioso Veneris dæmoni dedicatum, non in media aliqua ciuitate, non in foro, non in plateis (vt multa, quæ in vrbibus ornatus gratia magno splendore decorantur) sed extra semitam, extra triuia, extra viam publicam, in summo vertice montis Libani inter arbusta collocatum. Erat tanquam schola quædam nequitiae iis, qui erant libidini dediti, quiq; nimia licentia corpus labefactauerant suum corruperantque. Nam quidam molles & effœminati viri, non viri reuera, pudore prorsus exuto, instar mulierum turpissima contagione se ipsi inficientes, dæmonem placabant. Scelerati præterea & nefarii mulierum congressus, clandestinæ falsorum connubiorum corruptelæ, infanda & turpia facinora in eo delubro, vtpote in loco impuro & fœdo admissa erant. Nec quisquā fuit, qui in hæc scelera animaduerneret, propterea quod ex viris grauib; & honestis nemo illuc audebat accedere. Verum imperatorem eximium turpia facinora illic edita latere non poterant. Quibus quidem regia sua prouidentia indagatis eratisque, indignum censuit, vt solis splendor eiusmodi delubrum intueretur. Proinde vniuersum illud cum ip-
sis

sis statuis & monumentis funditus deleri iussit. Extemplo igitur imperatoris mandato machinamenta, quibus petulans & lasciuus error propugnabatur, penitus eversa sunt. Quippe militum manus loco purgando operam nauauit. Qui autem ad hoc usque tempus luxuria diffusissent imperatoris minis perterriti, continentiam deinceps modestiamque colere didicerunt. Non dissimili ratione etiam superstitiosi Gentiles, qui erant opinione sapientes, re ipsa suam ipsorum inanitatem animaduertentes ceperunt.

Aesculapii apud AEGas demolitio.

CAP. LIIII.

VBi namque error eorum, qui inter Cilices sapientes videbantur, in demone ibi colendo longius serpsit, infinitis super eo tanquam conseruatore & medico propterea in admirationem traductis, quod interdum dormientibus apparuit, nonnunquam egrotantium corpora morbis releuauit (erat hic sine dubio animorum corruptor, quippe qui homines incallidos à vero seruatore abstraxisset, & res verisimiles efficiendo ad impiam peruersitatem rapuisset) imperator, qui deum zelotem, verè seruatorem sibi ad defensionem semper proponebat, istud delubrum deiici soloque aequari mandauit. Ac res illa admiranda, nobilium philosophorum celebrata sermonibus, quæ latebris abdita, non daemonis, neque Dei, sed erroris cuiusdam speciem, plurimis & diuturnis temporum curriculis, hominum animos in fraudem illicientis, perspicuè representauit, solo nutu & significatione, manu militari disturbata, humique prostrata iacuit. Qui enim Deus alios malis eripere, calamitate leuare simulauerat, non magis iam remedium ad sui propugnationem reperire potuit, quàm cum, uti in fabulis est, fulmine percussus interiit. Verum præclara officia, quæ in hac re imperator noster ad Dei gloriam obiit, non inter fabulas numeranda sunt: siquidem illustri & testata ipsius seruatoris virtute, delubrum illud radicatus sic euersum fuit, ut insanie amentiaque, quæ

*Vid. Sor.
2cm. fol
23. a.*

*Aescula
pius.*

*Aescula
pius.*

N n 3

illic

EVSEBII DE VITA

illic antea oberrauerat, ne vestigium quidem iam relictum esset.

Quomodo gentiles damnatis simulachris ad cognitionem dei conuersi sunt.

CAP. LV.

EX omnibus igitur, qui ante illud tempus se superstitione obligassent, cum errorem suum patefactum & perspicue refutatum oculis cernerent, cumque delubrorum & statuarum ubique vastitatem reipsa intuerentur, alii ad salutare Dei verbum se totos conferre, alii, licet non illud ipsum agerent, patriam tamen & auitam inscitiam improbare, & quos olim Deos existimauerant, risu & ludibrio insectari ceperunt. Ac quidem, queso, ita in animum inducerent, cum immensam illam nequitiam interius latentem, exteriore quadam statuarum specie obductam satis manifestò perspicerent? Aut enim extinctorum cadaverum ossa, exiccateque caluæ versutis præstigiatorum dolis callidè oblecta, aut fordidae lacerateque vestes horrida & impura foeditate farcitæ, aut congeries ex fœno & stipula collecta suberant. Quæ cum in simulachra inanima congesta conspicerentur, vehementer & suam, & patrum suorum amentiam incusarunt: præsertim cum planè intellexissent, neminè in illis abditis recessibus, aut in ipsis statuis, vel dæmonem, vel ariolum, vel deum, vel vatem, sicuti sibi antea persuauerant, tanquam habitatorem residere: imò vero ne obscurum quidem & umbratile spectrum superesse. Quapropter illis, qui erant ab imperatore ad id negotii delegati, ad omne obscurum antrum, omnemque latentem & apertum recessum facilis patebat aditus. Quinetiam adyta, ad quæ accedere fas non erat, & intima sacraria pedibus militum proterebantur, adeo ut mentis cæcitas, quæ longinquo temporis spacio vniuersos Gentiles occupauisset, horum opere & labore perspicue deprehensa, in omnium oculis defigeretur.

Quomodo

*Quomodo Constantinus Heliopoli, statua Veneris solo æquata, pri-
mus omnium ecclesiam construxerit.*

CAP. LVI.

ATque ut ista imperatoris præclare recteque factis ac-
cepta referri debent, sic ea quoque, quæ particula-
tim apud singulas gentes ab ipso erant administra-
ta: ut illud, quod Heliopoli Phœniciæ factum est. In qua
vrbe nonnulli obscenam & libidinofam voluptatem
pro dea venerantes, simulatione religionis, vxoribus &
filiabus stupri admittendi facultatem, nulla habita pudo-
ris ratione concesserunt. Cæterum iam lex noua, ple-
na modestiæ & castimonix ab imperatore promulgata
est, quæ iubet, ne quis eorum, vllum flagitium ibi more
positum vsurpatumque deinceps audeat committere.
His rursus documenta scriptis mandata, proposuit, qua-
si fuisset ob hanc causam potissimum à Deo missus, ut
omnes homines temperantiæ legibus institueret. Quam-
obrem non est dedignatus cum his per literas suas fami-
liariter colloqui, eosque cohortari, ut se ad Dei opti-
max, cognitionem maturè transferrent. Atque in eo lo-
co etiam eius dictis facta verè & appositè responderunt:
quippe apud istos etiam templi amplissimi fundamenta
iecit, ita ut quod ab omni seculorum memoria non sit
auditione acceptum, hoc iam ipsa re perfectum esset: ni-
mirum ut ciuitas eorum, qui superstitione fuissent occæ-
cati, dei efficeretur ecclesia, præbyteris, diaconisque
compleretur, & episcopus deo omnium rectori conse-
cratus, illis præsideret. Præterea imperator animo sedu-
lo prospiciens, uti quàm plurimi ad Dei verbum se con-
ferrent, ea, quæ ad subleuandos pauperes pertinebant,
copiose suppeditauit. Atque hac ratione ad salutarem
Christi disciplinam eos se properè recipere impulit,
verbis ferè cum Paulo dicente consentiens: siue
per occasionem, siue per veritatem Christus annun-
tiatur.

Philip. i.

EVSEBII DE VITA

De tumultu propter Eustatium Antiochia suscitato.

CAP. LVII.

VErum interea temporis, cum omnes vitam iucundā degerent, & ecclesia Dei passim apud omnes gentes, omni ratione esset tanquam in sublime sublata, rursus inuidus dæmon, qui rebus solet honestis insidiari, ob tantam bonorum prosperitatem ad bilem commotus est: ac quoniam suspicabatur, ipsum imperatorem nostro tumultu, & perturbata omnium rerū confusione exulceratum, ab alienato animo in nos futurum, idcirco dissensionis face accensa, ecclesiam Antiochenorum sic tragicis dilaceravit calamitatibus, ut parum abesset, quin uersa ciuitas funditus fuisset excisa. In duas enim factiones populus ecclesiæ diuisus est: quippe plebs, magistratus, & milites præsidarii, more hostium, usque eo concitati fuerunt, ut si non quædam Dei prouidentia, metusque ab imperatore ipsorum animis incussus, multitudinis impetus cōpressisset, & iterum eiusdem lenitas, instar conseruatoris & medici animorū, orationis suauitate illis, cōtentionis morbo diuexatis, medicinā attulisset, gladios ipsi in se mutuō distrinxissent. Quapropter ex illis viris, qui & propter virtutem satis spectati erant, & propter præstantiam honore comitum affecti, vnum fidelissimū legatū misit, quō lenius & benignius cum populo ageret. Literisque eos hortatus est, ut in eas res, quæ ad pacem inter ipsos mutuō facerent, attenta cogitatione incumberent: quin etiam quo pacto pietatis officia decenter exequerentur, perdocuit. persuasit etiam illis, imō per litteras ad eos scriptas deprecatus est, uti ipse seditionis causam audire possit. Quas quidem literas (quæ & singularis doctrinæ plurimum, & utilitatis non minus continent) si non calumniæ notam, his qui erant in crimen vocati, inuisse videri potuissem, in præsentem historiam contulissem. Quocirca istas missas faciam, quippe cum malorum memoriam minime refricandam putem: easque solū, in hunc sermonē includā, quas quidē imperator, ut pote ex hominū cōcordia permultū animo capiēs voluptatis, perscripsit: in quibus Antiochenos cohortabatur, ut

ut episcopum alterius ecclesiæ, sub quo pacem facerent, appetere neutiquam in animum inducerent, sed ecclesiæ instituto & more, eum sibi deligerent pastorem, quem communis omnium seruator illis cōmonstraret. Ad populum igitur Antiochiæ & episcopos, separatim quæ sequuntur epistolas scripsit.

Victor Constantinus, Max. Aug. Populo Antiocheno. S.

Constantini ad populum Antiochenum literæ, ne Eusebium Cæsaria abstraherent, sed alium quærerent.

CAP. LVIII.

*Intelligis
hanc epi-
istolā &
alteram
quæ se-
quitur
epistolā
eam quā
scripsit ad
Eusebiū.*

Vestra concordia aliis omnibus, qui consilio & sapientia multum pollent, pergrata futura esset, tū mihi inprimis, qui partim lege diuina, & vestra pia vitæ ratione, partim vestris erga me studiis prouocatus, vos, fratres, sempiterna beneuolētia complexus sum. Et cum hoc sit reuera verum à rebus honestis fructū percipere, nimirum ut in omnibus, quæ quisque molitur, recta & integra animi cogitatione utatur, quid quæso est, quod tantoperè vobis possit conuenire? Nec cuiquam mirum videatur, si veritatem vobis dixero, quæ amicitiam potius erga me, quàm odium in vestris animis parere debet. Atque inter vos fratres, quos vna eademq; animorum affectio sinceraq; mens, recto itinere quasi digito demonstrato, ad Deum deducit, & in puram sanctamque eius ecclesiam, velut ciues ascribit, quid præstabilius esse poterit, quàm ut cum omnes res vobis prospere, & ad voluntatem fluant, concordiam & animorum tranquillitatem egregie amplexamini: idque maxime cum & diuinæ legis disciplina vestram voluntatem ad vitam rectè honesteq; moderandam impellat, & nos tam vehementer expetamus, vestrum iudicium sic ratione confirmare, ut de omnibus rebus verè sincereque decernatis. At fortasse vobis nonnihil videtur afferre admirationis, quid tandem hoc orationis meæ initium voluerit. Idcirco causam illius dicēdo explicare nec recuso, nec inficio. Fateor equidem me literas quasdam perlegisse, in quibus ex illustri laudum ac testimoniorum præconio, quo tan-

N n 5 topere

EUSEBII DE VITA

copere extulistis Eusebiū episcopum Cæsariæ (quem eti-
 am ipse eruditionis, & modestiæ causâ plurimi faciendū
 iam diu existimaui) plane animaduvertebam, vos magno
 studio erga illum incendi, & velle libenter eū vestrę vr-
 bis episcopum constituere. Quantū putatis me animo a-
 gitasse, quam curam vt vestro studio satisfactū esset sus-
 cepisse, dū ad optimum virum conquirendū, qui vestrum
 episcopatū capefferet, accurata cogitatione incumberē.
 Te o fides alina (quę quidem ex verbo & Doctrina ser-
 uatoris, tanquā exemplar sanctę syncereque viuendi
 nobis proponis, quęque etiam peregre vitiosis homini-
 bus, ipsa resisteres, si non tua virtus talis esset, vt nul-
 lo modo potestatem cuiquā facias, ea ad quęstū per-
 ditæ abducendi) te, inquā in hac causâ testem cito.
 Mihi sane is potissimum in hac controuersia victori-
 am consequi videbitur, qui pacis & concordię studio
 flagrat maxime: quippe cum neminem reperias, qui
 non ex pace, vbi eam nihil indecori asserre putet ma-
 gnā animo capiat oblectationem. Proinde istud ā vo-
 bis quęso, fratres, vt quoniam pro cupiditate rerum,
 ā nobis expetitarum explenda, aliis etiam ē fratribus i-
 gnominia & contumelię nota inuilla est, idcirco dein-
 ceptis illa confectemur, quę fidem nostram omni suspi-
 cione & infamia penitus liberet. Ego vero quanquā
 hominem, qui ā vobis & tantis honoris ornamentis de-
 corandus, & tanto amore ac beneuolentia complecten-
 dus iudicatur, laudo plurimum, tamen ecclesię canon,
 qui singulis ratus & stabilis debet manere, non ob eam
 causā infringendus aut debilitandus est, vt singulorum
 sententiis separatim satisfactum sit, & vniuersi, quod ex-
 petant, assequantur: sed in ancipiti & controuersa dis-
 ceptatione, in qua viri huius virtutes cum aliorum com-
 parantur non vnum sed plures liberē, quid sentiant, elo-
 qui oportet: propterea quod cum honores ecclesiasti-
 ci in eo loco & statu sint, vt in illis mandandis nihil insit
 vel perturbacionis vel discordię omnium suffragia simi-
 liter sunt, & ex æquo omnino expetenda. Neque profe-
 ctō rationi consentaneum est, vt propositum vestrum,
 susceptumque de Eusebio deligendo consilium, præ-
 iudi-

iudicium contra alterum fiat: quippe cum nulli, siue abie-
ctiores illi sunt, siue illustriores, qui sincere & ex animo
similiter diuina praecepta ac disciplinam approbant ob-
seruantq; vlla in re per communem eiusdem disciplinæ
legē, aliis inferiores putari debeāt. Porro autē, si id quod
planē verū est, ingenuē fateri volumus, concedendū est
necessario, quod Eusebiū nō ipsius volūtate vobis acqre-
re, sed vi potius à Cæsaria abducere conamini: quod pro-
fecto violētiae potius est, q̄ electionis legitimæ. Atq; siue
isto modo, siue secus multitudo sentit, ipse liberē & auda-
citer affirmare audeo, hāc rē nō leuē & exiguū tumultū il-
lū quidē excitaturā, sed eā contentionis subministraturā
materiā, quæ efficiet, vt vnus vestrum alteri crimina ob-
iectare magnopere laborauerit. Nam perinde facitis atq;
oues, quæ cum ob consuetam pastoris curationem, per
negligentiam ad deteriore partem prolapsam, priore
educatione destitutæ sunt, fruges vastare, & ita perspi-
cuae quid dentium suorum natura & vis valeat, ostende-
re solent. Quæ num ita se habeant, & nos neutiquam o-
pinione fallamur, vestrum est, fratres (multa enim &
magna ipsa prima deliberatione animis vestris se offe-
rent) vobiscum diligenter considerare. Ac primum om-
niū ecquid de ingenio & mutuo inter vos amore, detra-
ctū videatur? Deinde quod qui consentientibus hominū
prudenter de ipso deligendo deliberantiū, suffragiis ad
episcopatus dignitatem ascendat, diuino iudicio veros
ex ea fructus percipiturus est, atq; adeo non vulgare be-
neficium propterea consecuturus, quod vestro omnium
cōsensu illustre probitatis testimoniū sibi tributū habe-
at. Postremò, vt vos, sicut vestræ cōsuetudinis est, a qua
& incorrupta mente in homine conquirendo, qui vobis
opus fuerit, diligētē operā nauatis, omni seditioso & tur-
bulento tumultu compresso. Nam tumultus semper
iniquus esse, & ex odiosa variorum hominum inter se
comparatione, non scintillæ exiguæ, sed magna in-
uidiæ incendia excitari solent. Verū vt tandem
finem dicendi faciam, ita Deo placeam, & ita ve-
strum causa, vt i optatis, vitam mihi suppetat, sicut
& vos anno & tranquillum pacis quasi portum in quo
animi

EUSEBII DE VITA

animi vestri conquiescant, vobis exopto: ex quo portu, fordibus seditionis præteritæ eiectis, pacato mentis statu concordiam in earum locum inducite: vexillū quoq; firmæ dilectionis, in nauigio animorum vestrorum erigite: & cursū cœlestem ad lucem æternitatis, gubernaculis, vt ita dicam, ferreis robustisque rectum tenete. Atq; ea ratione illud integrum & incorruptū deinceps fore putatote, quod discordia erat antea labefactum. Nam sordes seditionis, quæ nauem antè propè corruerant, vniuersæ ex animis vestris, tanquam ex sentina iam spero exhaustæ sunt. Quocirca iam consilio prouidete, vt is rerum omnium status sit, vti nihil in posterum, quod ex vsu ecclesiæ non sit, inconsulta & vana contentione, vel suscipiatur, vel ratum fiat. Deus vos, charissimi fratres, seruet incolumes. Imperatoris epistola ad nos de Episcopatu Antiocheno à nobis repudiato.

Visitor Constantinus, Max. Aug. Eusebio. S.

Constantini ad Eusebium literæ, quem laudat quod Antiochiam recusauerat. CAP. LIX.

Epistolam tuam legi diligentissime, ex qua ecclesiæ canonem exquisitè abs te seruatum intellexi. In his namque persistere, quæ Deo grata, quæq; traditioni apostolicæ consentanea videtur, permagnæ pietatis est. Ac sic putato, te in hoc ipso plane beatum, quod totius (propè dixerim) orbis terrarum testimonio dignus iudicatus sis, qui vniuersæ ecclesiæ episcopatu perfungaris: & huic tuæ felicitati reuera quasi accessionem adiungam, quòd omnes ea tui cupiditate ducantur, vt te velint esse apud se. Porro abs te prudenter sane factū est, quòd & domini mandatum apostolicumque ecclesiæ canonem seruare decreuisti, episcopatum ecclesiæ Antiochenæ prorsus repudiando, & in eo episcopatu fungèdo permanere laborasti, quem ab initio Dei voluntate suscepisses. Hac de re literas dedi cum ad populum, tum ad alios ecclesiæ ministros: qui quidem de eadem etiam ipsi scripserant ad me, suamq; sententiā declarauerant. Quas quidem literas, cum tua sanctitas perlegerit, facile intelliget,

liget, me cum iustitia ipsa illis contradicere videret, diuina quadam impulsione ad eos rescripsisse. Quorū concilio tuam interesse prudentiā opus est, vt hoc quicquid sit negotii, in Antiochena ecclesia, recta ratione transigatur. Deus te, frater charissime conseruet.

Victor Constantinus Max. Aug. Theodoto, Theodoro, Narcisso, Actio, Alpheo, & ceteris episcopis, qui sunt Antiochiæ S.

Constantinus scribit ad Synodum, ne Eusebium Cæsaria auellant. C. A. P. L. X.

L Iteras à vestra prudentia ad me scriptas perlegi, & prudens Eusebii collegæ vestri institutum ac sententiam in eisdem à vobis declaratam admodū approbaui, quæq; gerebantur omnia, partim ex vestris, partim ex Acacii, & Strategii clarissimorum comitum epistolis cognoui. Ac cum rationem accuratè mecū iniuissem, ad populum Antiochenum, quid Deo acceptum, quidq; ecclesiæ consentaneum foret, epistola scripsi: cuius exemplar his liieris subiungendum præcepi: vti vos intelligatis, quid tandem ipse iuris æquitatisque causa adductus, ad populum Antiochenum scripserim. Ac quum literæ vestræ hoc complectebantur, vt cum populi tū vestro prudenti consilio & instituto, Eusebius, sanctissimus Cæsariensis ecclesiæ episcopus, Antiochenæ præsideret ecclesiæ, eiusque curam susciperet, oportebat & Eusebij literas, quæ decretum ecclesiæ maxime obseruare videbatur, & meam simul sententiam vestræ prudentiæ ostendere. Et quoniam Euphronius presbyter ex vrbe Cæsaria Capadociæ ortus, & Georgius Arethusiorum itidem presbyter (quem Alexāder ad presbyterii ordinē Alexandriæ euexerat) viri propter fidei integritatem planè spectatissimi, ad me forte fortuna venerunt, idcirco rectum videbatur, vt non solum hos, qui sunt ad episcopatum petendum designati, sed alios etiam, quos vos ipsi ad episcopatus honorem capeffendum dignos iudicaueritis vestræ prudentiæ significare, vti decernatis ea, quæ cum apostolorum traditione penitus consentiant. Quibus hominibus vobis iam opportune & commodè suppeditatis,

EVSEBII DE VITA

ditatis, vestra prudentia ex ecclesiæ canone & traditi-
ne apostolica ita vestram poterit electionem moderari,
vti ecclesiasticæ disciplinæ ratio præscribit. Deus vos
fratres, chari diu seruet incolumes. Ista cum imperator
ecclesiarum præsidibus præcipisset, hortatus est, vt om-
nia ad laudem diuini verbi illustrandam exequerentur.

Quomodo studuerit hæreses extirpare.

CAP. LXI.

Mat. 7.

Postquam ecclesiam Dei, sublati è medio discordiis,
in trāquillo statu collocauerat, inde digressus, aliud
impiorum hominum genus, tanquam latens venenū,
humanæ vitæ paratum, comprimendum censuit. Isti cor-
ruptores quidam erant, qui honestatis specie & simula-
tione ciuitates labefactabāt. Eos vero pseudoprophetas,
& lupos rapaces seruatoris vox diuinitus vaticinando
nuncupauit ad hunc modum: Attendite à pseudopro-
phetis, qui venient ad vos in vestimentis ouium, intus
autem sunt lupi rapaces: à fructibus eorum, cognosce-
tis eos. Edictum igitur Imperatoris, quod ad prouin-
ciarum præfectos missum fuit, vniuersum illud homi-
num genus grauitè infectatum est. Et præter ipsum edi-
ctum, imperator etiam salutarem admonitionē illis ipsis
proposuit, hortatus admodum, vt maturè resipiscerent.
Nam asseruit illos ecclesiam Dei salutis portum habere,
quò se reciperent. Attende ergo quo pacto per literas
cum illis sermonem contulerit.

Victor Constantinus Max. Aug. Hæreticis.

Constantini contra hæreticos edictum.

CAP. LXII.

*Arrianos nō
cōmunicat
idēq; author
eius de sectis
vō fuisse* **C**ognoscite iam per legem hanc, quæ à me sancita
est, o Nouatiani, Valentiniani, Marcionistæ, Paulia-
ni, quiq; Cataphrigum nomen vsurpatis, & omnes
omnino, qui per conspirationes à vobis conflatas, hæ-
reses & sectas etiam atque etiam augere conamini,
cognos-

cognoscite inquam quibus mendaciis vestrae doctrinae
inanitas implicata teneatur, & quatenus pestiferis qui-
busdam venenis vestra usque eo inficiatur disciplina,
ut per eam integri ac valentes ad morbum, vini autem
ad sempiternum interitum abstrahantur. O veritatis
inimici, hostes vitae, internecionis authores & consi-
liarii, omnia apud vos veritati contraria, turpibus
consensientia maleficiis, ineptiis, & commentitiis fabu-
lis exultantia. Quibus certe mendacia struitis, pre-
mitis insontes, fidelibus veritatis lucem denegatis.
Nam falsa visione & specie pietatis semper delin-
quentes, omnia contagione vestra contaminatis con-
scientias integras & labe vacuas lethalibus plagis vul-
neratis: ipsum diem, pene dixerim, hominum oculis
adimitis. At quid attinet singula persequi, cum de
vestris flagitiis, sicut eorum natura postulat, dicere
neque temporibus angustia, neque occupationes, qui-
bus districti sumus, sinunt. Nam scelera vestra adeo
grandia, adeo immensa sunt, adeo etiam turpia &
omni crudelitate redundantia, ut dies integer ad ea ex-
plicanda non sufficeret. Imo vero ab huiusmodi re-
bus aures abducere oculosque auertere conuenit, ne
singulorum explanatione, syncera & incorrupta fi-
dei nostrae professio commaculetur. Quid ergo? pa-
tiemur ne eiusmodi malorum contagionem longius
serpere? praeserim cum longa dilatio faciat, ut sani ac
valentes ea tanquam pestifero morbo inficiantur? Cur
igitur non cum maxima celeritate eiusmodi prauitatis,
ut ita dicam radices, animaduersione & poena publica
amputamus?

*De tollendis locis illis, ubi conuentus hereticorum celebrari
consueuerant. CAP. LXIII. In Hereticos
edictum*

Atque quod ista vestrae pestis pernicies longius
agrassari impediatur, per hanc legem mandamus,
ne quis vestrum post hac conuentus cogere au-
deat. Et propterea etiam iubemus ut vniuersae aedes
vestrae, in quibus congressus illos celebrare consueuistis,
penitus

EUSEBII DE VITA

penitus evertantur: & hæc cautio eo vim suam porrigat, ut non modo non in publicis, sed ne in priuatis quidem ædificiis, aut in locis vllis separatis, huius vestræ superstitionis amentię factiones coeant. At vero, quod multo præstabilius est, si qui vestrum verę & syncerę religionis curam habeant, ad catholicam ecclesiam reuertantur, & eius sanctitatis sint participes, per quam poterūt ad veritatē peruenire fraudulenta vestræ peruersę mentis astutia, hoc est, scelerata & perdita hæreticorum & schismaticorum seditio, omnino ab hac prospera temporū nostrorum conditione seiungatur. Nostrę enim prosperę, ac beatę vitę rationi qua Dei beneficio fruimur, est admodum consentaneum, vt qui ætatem bona spe sustentam degant, ab omni vago & cæco errore ad rectam viam à tenebris ad lucem, ab inscitia ad veritatē, à morte denique ad salutem traducantur. Ac quo prouisio, hæc in curandis erroribus robur & firmitatem sibi necessariam assequatur mandauimus, vt supra dictū est, vt omnia superstitionis vestrę loca, in quibus conuenire soleatis, omnia dico hæreticorum templa (si modo templa appellare conuenit) sine recusatione aut controuersia diruantur, & diruta, absque mora catholicę tradantur ecclesię: reliqua loca publico reip. vsui addicantur, ne vlla in posterum vobis conuentus celebrandi relinquatur facultas. Sit igitur hoc ratum statutumque, vt post hunc diem in nullo loco vel publico, vel priuato, nefarij vestri conuentus in vnum coire audeant.

Quomodo complures hæretici, post nepharios apud ipsos libros inuentos, ad ecclesiam catholicam redierint.

CAP. LXIIII.

AD hunc modum occultę quasi latebrę & recessus, æorum, qui alienam ab ecclesia catholica doctrinam, & opinionem tenebant, imperatorio edicto euoluti, patuerunt: bestię etiam immanes, quę huius erant impietatis authores exactę. Ex illis verò, qui essent istorum impulsu in fraudem & errorem inducti, alii imperatoris minis perterriti, fallaci & fucata specie in ecclesiā obrepere

obrepere cœperunt, temporum conditioni callidè & dissimulanter cedentes: ac quoniam lex hominum libros perscrutari iusserat, tandem manifestò deprehensi fuerunt hi, qui vetitas & interdictas illas artes ad hominum perniciem comparatas confectati fuissent: qua de re omnibus, ut dicitur, opibus viribusq; elaborabant, ut simulatione sibi salutem adipiscerentur. Alij fortè ad spem, quæ in Deo opt. max. poni debet, vere & ex animo se transferre. Quos, cum ecclesiarum præsides accurate internoscere studerent, alteros ouium pellibus obtectos, adumbrata specie se insinuare conantes, procul amandarunt: alteros vero, qui idem integra & incorrupta mente instituerent, ubi temporis longinquitate explorando, de illis satis exquisitè periculum fecissent, in multitudinem ascititiorum ascripserunt. Hoc modo cum illis, qui alienam ab ecclesia opinionem & doctrinam sequebatur, actum est. Alios autem, qui dum in eorum dogmatum disciplina versabantur nihil concepissent impietatis, sed schismaticorum culpa se temerè à communi ecclesiae congregatione & frequentia seiunxissent, abiecta omni cunctatione in ecclesiam receperunt. Hi igitur gregatim, tanquam ex Colonia reuertentes, suam recuperarunt patriam, & ecclesiam matrem agnouerunt. A qua diu aberrantes, cum gaudio & lætitia ad eam redierunt, membraq; communis corporis fuere in vnum coagmentata & concordiae quasi compagibus firme copulata: Solaq; catholica Dei ecclesia in se coalescens, tum resplenduit, cum nusquam gentium vel hæreticæ vel schismaticæ factionis vestigium reliquum quidem esset. Cuius præclari facinoris causam, imperator Deo (cui solus ex omnibus imperatoribus qui aliquando extitissent curæ erat) acceptam planè retulit.

Tertij libri finis.

00

EV-